

Identifying the effective factors in students' pathological use of virtual space

Mehdi Moeini Kia¹ | Aysan Sharei^{*2}

13

Vol. 4
Spring 2023

Research Paper

Received:
14 December 2022
Accepted
10 January 2023
P.P: 1-12

Print ISSN: 2717-4484
Online ISSN: 2717-4492

DOI: 10.22098/ael.2023.11900.1200

Abstract

The purpose of this research was to identify the effective factors in the pathological use of cyberspace in female students. The statistical population was 11,171 female students of secondary schools of the second period of the first district of Ardabil city in the academic year of 2020-2021. Among this population, 370 people were selected as a sample using the Gorges and Morgan sample size table with alpha (0.05), based on the opinion of managers and teachers. Then, based on the two indicators of hours of virtual space use and pathological use; the questionnaires of 183 people could be analyzed. The research method was descriptive-correlation. In order to collect data, a "researcher-made" questionnaire was used, the validity of the questionnaire was confirmed by the experts, and its reliability coefficient was obtained using Cronbach's alpha by conducting a preliminary study (0.97). The data was analyzed using descriptive and inferential statistical methods (exploratory factor analysis). The results showed that 12 factors (weak family functioning, lack of intimate and friendly relationships, social isolation, diversity, anonymity of the individual's identity, religious beliefs, low self-confidence, duration and type of use of virtual space, feeling Loneliness, academic problems, low cost and depression and social anxiety) in total; 73% of the variance of female students' pathological use of virtual space is explained. And among these factors, weak family functioning, lack of sincere and friendly relationships and depression and social anxiety factor with a value of (11.461), (9.049) and (3.520) have the largest and lowest share respectively.

Keywords: pathological use, virtual space, students, girls

¹ Ph.D. in distance learning planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran.

² * Corresponding author: Senior Family Counseling Expert, Counseling Department, Faculty of Educational Sciences, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran.

شناسایی عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه دانش‌آموزان از فضای مجازی

مهدی معینی کیا^۱ | آيسان شاعری^{۲*}

چکیده

هدف از این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر در استفاده بیمارگونه دانش‌آموزان دختر از فضای مجازی بود. جامعه آماری ۱۱۱۷۱ نفر دانش‌آموز دختر مدارس متوسطه دوره دوم ناحیه یک شهرستان اردبیل در سال-تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بود. از میان این جامعه، تعداد ۳۷۰ نفر با استفاده از جدول تعیین حجم نمونه کرجسی و مورگان با آلفای (۰.۰۵)، بر اساس نظر مدیران و دبیران با روش نمونه‌گیری هدفمند به عنوان نمونه انتخاب شدند. سپس بر اساس دو شاخص میزان ساعت استفاده از فضای مجازی و استفاده بیمارگونه؛ پرسش‌نامه ۱۸۳ نفر قابل تحلیل بود. روش پژوهش، توصیفی - همبستگی بود. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه «محقق ساخته» استفاده شد و ضریب پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ با اجرای مطالعه مقدماتی (۰/۹۷) بدست آمد. داده‌ها با استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (تحلیل عاملی اکتشافی) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج به دست آمده نشان داد که ۱۲ عامل (کارکرد ضعیف خانواده، فقدان روابط صمیمانه و دوستانه، انزوای اجتماعی، تنوع طلبی، گمنامی هویت فرد، اعتقادات مذهبی، اعتماد به نفس پایین، مدت زمان و نوع استفاده از فضای مجازی، احساس تنهایی، مشکلات تحصیلی، هزینه پایین و افسردگی و اضطراب اجتماعی) در مجموع ۷۳ درصد از واریانس استفاده بیمارگونه دانش‌آموزان دختر از فضای مجازی تبیین می‌کنند. از بین این عوامل، کارکرد ضعیف خانواده، فقدان روابط صمیمانه و دوستانه و عامل افسردگی و اضطراب اجتماعی به ترتیب با مقدار (۱۱/۴۶۱)، (۹/۰۴۹) و (۳/۵۲۰) بیش‌ترین و کمترین سهم را دارند.

واژگان کلیدی: استفاده‌ی بیمارگونه، فضای مجازی، دانش‌آموزان، دختران

DOI: 10.22098/ael.2023.11900.1200

۱۳

سال چهارم
بهار ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۹/۲۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۱۰/۲۰

صص: ۱-۱۲

شاپا چاپی: ۴۴۸۴-۲۷۱۷

الکترونیکی: ۴۴۹۲-۲۷۱۷

^۱ دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

^{۲*} نویسنده مسئول: کارشناس ارشد مشاوره خانواده، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

پیشرفت علوم و فناوری، جامعه‌ی انسانی را با دو جهان موازی رو به رو نموده است، جهان واقعی و جهان مجازی. در جهان مجازی است که آدمی با سرزمینی با فرهنگ‌های مختلف و بدون مرز مواجه می‌شود (Ehyai et al., 2016). در واقع با ظهور عصر ارتباطات و اطلاعات و نیز پدیده‌ی جهانی شدن، شاهد تغییرات شگرفی در تمامی ابعاد زندگی انسان‌ها بوده‌ایم که مصداق بارز این دگرگونی‌ها را می‌توان به استفاده‌ی نابهنجار کاربران از فضای مجازی و به تبع آن شبکه‌های اجتماعی اشاره کرد. بر پایه‌ی گزارش وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات در ایران آمار کاربران فضای مجازی به‌طور چشمگیری در حال افزایش یافتن، می‌باشد (Mousavi, 2019). بر اساس آمارهای پایگاه‌های علمی شاخص‌های علوم پایه، در سال ۲۰۱۷ تعداد کاربران فضای مجازی در ایران به ۵۶۷۰۰۰۰۰ نفر رسیده‌بود که این میزان ۷۰٪ جمعیت این کشور در آن زمان را تشکیل می‌داد و نیز از این نسبت حدود بیش از ۴۰ درصد را نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دادند (Supreme Council of Cultural Revolution, 2016). این رقم در حالی در حال افزایش یافتن است که سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی در سال ۱۳۹۹ ضریب نفوذ اینترنت در این کشور را حدود ۹۴٪ اعلام کرد؛ یعنی از هر ۱۰۰ نفر در ایران، ۹۴ نفر اینترنت را در کارهای روزمره‌ی خود بکار می‌گیرند (Mehr News Agency, 2019). با توجه به افزایش کاربرانی که در سنین مدرسه قرار دارند، می‌توان گفت که فضای مجازی و به تبع آن؛ شبکه‌های اجتماعی زندگی فرد فردی و گروهی این گروه از افراد را به شدت تحت تأثیر خود قرار داده‌است (Megdri et al., 2013). به طوری که مهارت‌های اجتماعی این دسته از افراد در ترتیب دادن فراغت‌های گروهی و بازی‌های غیرانفرادی واقعی با مجاورت استفاده‌ی نابهنجار از فضای مجازی و اینترنت لطمه دیده‌است. همچنین به تناسب استفاده‌ی نامناسب از فضای مجازی است که پدیده‌ی جهان‌وطنی و بیگانگی با ارزش‌ها و فرهنگ ملی، بومی و مذهبی ظهور پیدا می‌کند (Scott, 2017). پژوهش‌ها نشان می‌دهد زمان زیاد استفاده از اینترنت موجبات مشکلات درسی و نیز نامطلوب بودن نتایج ارزشیابی‌های تحصیلی را برای دانش‌آموزان به ارمغان می‌آورد (Jafari et al., 2017). همچنین مشخص شده است که بین استفاده‌ی مفرط از موبایل و اهمال‌کاری تحصیلی رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد (Soleimani et al., 2014; Quoted by Seyed Mousavi et al., 2021). میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌گونه‌ای دارای اهمیت است که در تحقیقات مختلف معنی‌دار بودن رابطه‌ی آن با احساس تنهایی و سلامت روان مشخص شده‌است (Soleimani et al., 2015).

فضای مجازی آن دسته از ارتباطات درونی افراد از وسایل الکترونیک بدون مدنظر قرار دادن جغرافیای فیزیکی را شامل می‌شود. به عبارت دیگر، در دنیای امروزی، فضای مجازی به تمامی مقوله‌های مرتبط با اطلاعات و ارتباطات می‌گویند که بواسطه‌ی شبکه‌های اجتماعی مجازی ایجاد و این توانایی را پیدا می‌کند که کاربران را در هر تعداد و موقعیت جغرافیایی پوشش دهد. این پدیده سرزمینی بی‌حد و وسیعی است که هم می‌تواند برای ساکنانش امکانات، آزادی‌های و فرصت‌ها ایجاد کند و هم می‌تواند موجبات دلهره، آسیب و محدودیت‌هایی را برای آن‌ها فراهم کند (Shahjaafari et al., 2014). گستردگی رغبت

قشر دانش‌آموزان که بیشترین تعداد آن را نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهد، به استفاده از فضای مجازی باعث شده‌است بودجه‌ای که دولت‌ها به امور آموزشی و تربیتی آن‌ها می‌کنند، افزایش یابد. با گسترش فعالیت‌های دانش‌آموزان در فضای مجازی و استفاده‌ی آن‌ها از شبکه‌های اجتماعی جدای از محاسنی که این پدیده دارد ممکن است باعث هدر رفتن این سرمایه‌گذاری‌ها شود (Iranmehr et al., 2016).

برخی از جوانان و نوجوانان ایرانی از فضای مجازی به عنوان تکیه‌گاهی برای دوست‌یابی استفاده می‌کنند که این خود می‌تواند یکی از علل استفاده‌ی بیمارگونه از فضای مجازی باشد. از دیگر دلایلی که می‌توان به این‌گونه استفاده کردن اشاره کرد، حرکت جامعه‌ی ایران از فرهنگ بومی و سنتی به فرهنگ مدرنیته است که نشان می‌دهد نسل امروزی هدفی جز تعیین سرنوشت خود به دست دست خویش را نداشته، به دنبال تغییر جهت دادن بسوی سبک زندگی غربی هستند و سعی در دوستی‌های ناموجه دارند. در واقع این گروه از دانش‌آموزان به فردگرایی بیشتر تمایل نشان می‌دهند و احساس تنهایی خود را با فضای مجازی جبران و خلأ روانی خود را پر می‌کنند (Khalili, 1389). تحقیقات متعددی در مورد عوامل مؤثر در گرایش دانش‌آموزان به استفاده‌ی ناهنجار و بیمارگونه از فضای مجازی انجام شده‌است؛ برای مثال می‌توان به پژوهش پوراکیبران (۱۳۹۵) اشاره کرد که وی در تحقیقی به این نتیجه رسید که هرچه میزان استفاده از وسایل ارتباطی و تعداد این وسایل بالاتر باشد، به همان میزان نمرات افسردگی، اضطراب و استرس نیز بالاتر می‌رود. نتایج حاصل از پژوهش نجارزاده (۱۳۹۲) نشان داد بین سن، جنس، تعداد دوستان مجازی، نگرش به دوستان مجازی، پذیرش دوستی، سطح تحصیلات، وضعیت تأهل، تعداد فرزندان و گرایش‌های مذهبی، گرایش‌های سیاسی و نحوه استفاده کاربران از شبکه‌های مجازی رابطه وجود دارد. در تحقیقات خارجی نیز می‌توان به پژوهش سیدیکو و سینگ (Quoted from Afshani et al., 2016; 2016) اشاره نمود که آن‌ها در این تحقیق نشان دادند که افرادی که در سنین ۱۸ تا ۲۹ سال قرار دارند، نسبت به گروه‌های سنی دیگر بیشترین استفاده را از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی دارند. همچنین مشخص شد که تأثیرپذیری از شبکه‌های مجازی با سن و جنسیت رابطه‌ی معنی‌داری دارد. همچنین لنه‌ارت و مدن (۲۰۰۷) در تحقیقی پیرامون علل گرایش کاربران به شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایالات متحده، نتیجه گرفتند ۵۵ درصد نوجوانان پروفایل‌های شبکه‌ای دارند و صفحات جوانان در این شبکه‌ها شامل خودگوشودگی قابل مشاهده، ساده، صمیمانه، و تعامل‌هایی است که رفتار آنان را به تصویر می‌کشد. یافته‌های آنان تأیید می‌کند که ۹۱ درصد کاربران سایت‌های شبکه اجتماعی، از این سایت‌ها برای حفظ روابط با دوستان کنونی استفاده می‌کنند که با آن‌ها رفت و آمد مکرر دارند و ۸۲ درصد به دنبال حفظ روابط با کسانی هستند که با آن‌ها رفت و آمد ندارند، ضمن این که ۷۲ درصد آنان از این سایت‌ها برای ایجاد و پیگیری طرح‌های اجتماعی بهره می‌گیرند. با توجه به این که فضای مجازی امروزه جایگاه ویژه‌ای در ساختار زندگی اجتماعی پیدا کرده و پدیده‌ای است که تأثیرات زیادی بر جنبه‌های مختلف آن از جمله بر بنیانی‌ترین نهاد اجتماعی- خانوادگی- گذاشته است؛ هدف این پژوهش شناسایی عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی می‌باشد؛ و سعی شده است تا به این سوال اساسی پاسخ داده شود که عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی کدامند؟

روش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از لحاظ شیوه‌های گردآوری اطلاعات توصیفی (همبستگی) و براساس سیر زمانی انجام پژوهش این تحقیق از نوع مقطعی می‌باشد. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه‌ی دوم ناحیه‌ی یک شهر اردبیل می‌باشد که در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ مشغول به تحصیل بودند که براساس آخرین آمار تعداد آن‌ها به ۱۱۱۷۱ نفر می‌رسید. در گام اول براساس نظر مدیران و دبیران مدارس تعداد ۳۷۰ نفر با بهره‌گیری از جدول تعیین نمونه‌ی مورگان و گرجسی با آلفای (۰/۰۵) به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. در دومین گام، بر پایه‌ی دو شاخص میزان ساعت استفاده از فضای مجازی و کاربرد بیمارگونه‌ی آن، پرسشنامه‌ی ۱۸۳ نفر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به شیوه‌های گردآوری اطلاعات، روش پژوهش و اهداف آن ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه‌ی محقق ساخته می‌باشد که جهت تشخیص عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی مورد استفاده قرار گرفته‌است.

پرسشنامه‌ی محقق ساخته‌ی تشخیص عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی شامل؛

سؤالاتی که در مورد میزان ساعات مورد استفاده‌ی روزانه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی و استفاده‌ی بود.

با ۶۷ سؤال که بر حسب شاخص‌های مورد مطالعه طرح‌ریزی شده، عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی را می‌سنجد. در این پرسشنامه از طیف ۵ درجه‌ای لیکرت استفاده شده‌است و شیوه‌ی نمره‌گذاری آن شامل کاملاً موافقم (۵)، موافقم (۴)، تا حدی موافقم (۳)، مخالفم (۲) و کاملاً مخالفم (۱).

برای سنجش پایایی نیز از روش برآورد ضریب آلفای کرونباخ استفاده کرده‌ایم به طوری که میزان آلفای بدست آمده برای آیت‌های سؤالات استفاده‌ی بیمارگونه (α = ۰/۹) و برای سؤالاتی که در مورد عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان تعیین شده‌است، (α = ۰/۹۷) محاسبه شد.

برای تحلیل داده‌ها نیز بواسطه‌ی کاربرد نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ علاوه بر توصیف داده‌ها (میانگین، انحراف استاندارد، واریانس و ...) با استفاده از آزمون بارتلت و شاخص کفایت نمونه‌برداری (KMO) استفاده شد تا بسندگی حجم نمونه مشخص گردد. سپس جهت آزمون فرضیه‌ها و تعیین همبستگی بین عامل‌ها و واریانس موجود عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) از طریق نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ استفاده شد.

یافته‌ها

جدول (۱) - میانگین ساعت استفاده از فضای مجازی

بیمارگونه	ساعت	مؤثر	نمونه
۳۶۹	۳۶۹	۰	خطا
۰	۰	۴۶	میانگین
۴۶	۷/۴۶	۸	میانه
۴۷	۸		

نتایج تحلیل‌های آماری جدول (۱) نشان می‌دهد که تعداد نمونه‌های مؤثر ۳۶۹ نفر بوده و درصد خطا صفر بدست آمد. میانگین ساعات استفاده‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی ۷/۳۶ محاسبه شد.

سؤال تحقیق: عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان دختر از فضای مجازی کدامند؟

برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل عاملی استفاده کرده‌ایم. در این راستا امکان استفاده از این تکنیک را با آزمون بارتلت (Bartlett' of sphericity) و آزمون کیزر - میر اولکین (Kaiser-Meyer- Oklin, KMO) مورد آزمون قرار دادیم.

جدول (۲) - بررسی شاخص کفایت نمونه (کیزر - میر اولکین) و آزمون کرویت بارتلت

شاخص کفایت نمونه (کیزر - میر اولکین)	آزمون کرویت بارتلت
۰/۷۳	۱۴۷۱۳/۲
مجدور کای	۲۲۱۱
درجه آزادی	۰/۰۰۰
سطح معنی‌داری	

براساس نتایج جدول (۲)، ضریب حاصله در KMO برابر ۰/۷۳ بدست آمد که نشان دهنده‌ی این است که نمونه‌های آماری برای انجام تحلیل عاملی کافی است. همچنین مقدار بدست آمده از آزمون بارتلت نیز ۱۴۷۱۳/۲ در سطح (۰/۰۱) معنی‌دار بدست آمد که این نشان از همبستگی بالایی است که در گویه‌های داخلی هر عامل وجود دارد البته باید به این امر نیز اشاره کرد که بین آیتم‌های یک عامل با آیتم‌های عامل دیگر هیچ‌گونه همبستگی وجود ندارد. به بیان دیگر؛ شرایط انجام تحلیل عاملی اکتشافی میسر شد.

جدول (۳) - درصد واریانس تبیین شده هر عامل بعد از چرخش و وضعیت توصیفی آنها

مؤلفه‌ها	ارزش ویژه	درصد تبیین واریانس	درصد تجمعی واریانس	ردیف سؤالات	میانگین	حد وسط	انحراف معیار
عامل اول	۷/۶۷۹	۱۱/۴۶۱	۱۱/۴۶۱	۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۱	۵۰/۱۵	۳۶	۸/۷۴
عامل دوم	۶/۰۶۳	۹/۰۴۹	۲۰/۵۱۰	۲۴-۸-۹-۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷	۴۳/۴۵	۳۰	۶/۶۰
عامل سوم	۵/۳۸۵	۸/۰۳۸	۲۸/۵۴۸	۵۰-۵۱-۵۲-۵۳-۵۴-۵۵	۲۵	۱۸	۴/۴۲

عامل چهارم	۴/۷۳۱	۷/۰۴۶	۳۵/۵۹۴	۳۱-۳۲-۳۰-۲۹-۲۸-۲۷	۲۵/۲۵	۱۸	۴/۲۱
عامل پنجم	۴/۴۹۱	۶/۷۰۴	۴۲/۲۹۷	۳۳-۳۴-۳۵-۳۶-۳۷-۳۸	۲۴/۷۲	۱۸	۴/۴۸
عامل ششم	۳/۵۹۵	۵/۳۶۶	۴۷/۶۶۳	۶۹-۷۲-۷۳-۷۴	۱۶/۱۶	۱۲	۳/۳۲
عامل هفتم	۳/۵۸۴	۵/۳۴۹	۵۳/۰۱۳	۵۶-۵۷-۵۸-۶۰-۶۱-۶۲	۲۵	۱۸	۳/۹۷
عامل هشتم	۳/۱۶۶	۴/۷۲۶	۵۷/۷۳۸	۴۰-۴۱-۴۲-۴۳-۴۴-۴۵	۲۴/۶۷	۱۸	۴/۳۵
عامل نهم	۲/۷۱۴	۴/۰۵۱	۶۱/۷۹۰	۲۶-۲۵-۲۳	۱۲/۶۰	۹	۲/۴۴
عامل دهم	۲/۶۷۹	۳/۹۹۹	۶۵/۷۸۹	۷۷-۷۶-۴۸-۱۲	۱۶/۵۰	۱۲	۲/۸۰
عامل یازدهم	۲/۳۹۸	۳/۵۸۰	۶۹/۳۶۸	۷۵	۴/۲۵	۳	۷۶
عامل دوازدهم	۲/۳۵۹	۳/۵۲۰	۷۲/۸۸۹	۵۹-۶۶-۶۸	۱۳	۹	۱/۹۹

با توجه به نتایج جدول (۳) و با عنایت به اینکه ارزش ویژه‌ی ۱۲ عامل بالاتر از ۱ بدست آمد پس می‌توان گفت که از نظر دانش‌آموزان تعداد ۱۲ عامل (خرده‌مقیاس) قابلیت تبیین و بررسی واریانس کاربرد بیمارگونه‌ی فضای مجازی را به میزان ۷۳٪ دارا می‌باشند. این عوامل با توجه به ادبیات تحقیق و پیشینه‌ی آن با اسامی؛ عامل (۱) کارکرد ضعیف خانواده، عامل (۲) فقدان ارتباط صمیمانه و دوستانه، عامل (۳) انزوای اجتماعی، عامل (۴) تنوع‌طلبی، عامل (۵) گمنامی هویت فرد، عامل (۶) اعتقادات مذهبی، عامل (۷) اعتماد به نفس پایین، عامل (۸) مدت زمان و نوع استفاده از فضای مجازی، عامل (۹) احساس تنهایی، عامل (۱۰) مشکلات تحصیلی، عامل (۱۱) هزینه‌ی پایین و عامل (۱۲) اضطراب اجتماعی نامگذاری شده‌اند که از این بین؛ «عامل کارکرد ضعیف خانواده» با ۱۱/۴۶۱ مقدار سهم بیشترین سهم را در تبیین واریانس به خود اختصاص داده و عاملی که کمترین مقدار سهم را در تبیین واریانس دارد، «عامل اضطراب اجتماعی» با ۳/۵۲۰ مقدار سهم می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف شناسایی شناسایی عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه دانش‌آموزان از فضای مجازی انجام شده است که با بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی، ۱۲ عامل با درصد واریانس تبیین شده‌ی ۷۳٪ استخراج شد.

عامل اول که با عنوان کارکرد ضعیف خانواده معرفی شده‌است، دارای ارزش ویژه‌ی ۷/۶۷۹ می‌باشد و درصد ۱۱/۴۶۱ از واریانس تبیین شده را به خود اختصاص داده‌است که با توجه به این یافته می‌توان گفت که مهم‌ترین عاملی که می‌تواند در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی براس نظر خود آن‌ها مؤثر باشد، «کارکرد ضعیف خانواده» است. این یافته از پژوهش حاضر با نتایج تحقیق مرادی‌پردنجانی و سعیدزاده (۱۳۹۳) که به بررسی «عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموزان به فضای مجازی» پرداخته‌اند و نیز نتایج پژوهش جی‌جانگ و همکارانش (۲۰۱۵) که عوامل مؤثر در اعتیاد کودکان و نوجوانان به بازی‌های آنلاین را شناسایی کرده‌اند، همسویی دارد.

عامل «فقدان روابط صمیمانه و دوستانه» به عنوان دومین عامل مؤثر بر استفاده‌ی بیمارگونه دانش‌آموزان از فضای مجازی (از نظر دانش‌آموزان) در این پژوهش شناسایی شد که ارزش ویژه‌ی آن ۶/۰۶۳ محاسبه شد و سهم آن در تبیین واریانس ۹/۰۴۹

درصد بدست آمد. با توجه به نتایج دومین عامل مؤثر در استفاده بیمارگونه دانش‌آموزان از فضای مجازی از نظر دانش‌آموزان مدارس مورد پژوهش، فقدان روابط صمیمانه و دوستانه می‌باشد که این یافته از تحقیق با نتایج پژوهش هزارجریبی و صفری‌شالی (۱۳۹۱) که با موضوع «پدیده‌ی اعتیاد مجازی در بین نوجوانان و جوانان و عوامل مؤثر بر آن» انجام شده‌است و نیز تحقیق هتیس و ملک (۲۰۱۰) با عنوان «رابطه‌ی بین اعتیاد به فضای مجازی و تنهایی و اضطراب» همخوانی دارد.

نتایج تحلیل‌های آماری نشان داد، سومین عاملی که از نظر دانش‌آموزان بعنوان عاملی مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی آن‌ها از فضای مجازی شناخته می‌شود، «انزوای اجتماعی» می‌باشد که ارزش ویژه‌ی آن ۵/۳۸۵ و سهم آن از واریانس تبیین شده ۸/۰۳۸ درصد محاسبه شد. براین اساس، این یافته از تحقیق با نتایج پژوهش ربیعی و محمدزاده (۱۳۹۲) مبنی بر تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان و نیز پژوهش سینگ‌فانگ و همکارانش (۲۰۰۹) مبنی بر بررسی عوامل مؤثر اعتیاد به فضای مجازی مشابه است.

نتایج آزمون مربوط به سؤال پژوهش نشان داد، «تنوع‌طلبی» عامل چهارمی است که از نظر دانش‌آموزان می‌تواند در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی آن‌ها از فضای مجازی مؤثر باشد. ارزش ویژه‌ی این عامل ۴/۷۲۱ و سهم آن در تبیین واریانس ۷/۰۴۶ درصد بدست آمد. این یافته از پژوهش حاضر با نتایج تحقیق زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲) و نأمی و توماس (۲۰۱۰) همسو می‌باشد.

براساس نتایج تحقیق، «گمنامی هویت فرد» پنجمین عامل مؤثر (از نظر دانش‌آموزان) در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی شناخته می‌شود که ارزش ویژه‌ی آن ۴/۴۹۱ و سهم آن از کل واریانس تبیین شده ۶/۷۰۴ درصد محاسبه شد که این یافته از تحقیق با نتایج پژوهش یاسمی‌نژاد و همکارانش (۱۳۹۱) مبنی بر فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی‌ها همسو می‌باشد. همچنین صادق حامدی نسب و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی که بر روی دانش‌آموزان دختر متوسطه اول استان خراسان جنوبی انجام دادند، نشان دادند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت ملی، قومی، مذهبی و جهانی آنان رابطه معنی‌دار مثبت دارد.

«اعتقادات مذهبی» عامل ششمی است که از نظر دانش‌آموزان بعنوان عامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی آنها از فضای مجازی شناسایی شد. ارزش ویژه‌ی این عامل ۳/۵۹۵ و سهم آن از کل واریانس تبیین شده ۵/۳۶۶ درصد محاسبه گردید. این یافته از تحقیق حاضر با نتایج پژوهش رسولی و آزادمجد (۱۳۹۲) و کائو و همکاران (۲۰۱۴) مشابهت دارد.

«اعتماد به نفس پایین» به عنوان هفتمین عامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی بر اساس نظر خود آن‌ها شناسایی شد که ارزش ویژه‌ی آن ۳/۵۸۴ و سهم آن از کل واریانس تبیین شده ۵/۳۴۹ درصد محاسبه گردید. این یافته از پژوهش با نتایج تحقیق ابراهیمی (۱۳۹۰)، یانگ (۱۹۹۷) و جی‌جانگ و همکاران (۲۰۱۵) همسویی دارد.

در این پژوهش، عامل هشتمی که بنظر دانش‌آموزان می‌تواند در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی آن‌ها از فضای مجازی مؤثر باشد، «مدت زمان و نوع استفاده از فضای مجازی» می‌باشد که ارزش ویژه‌ی آن $3/166$ محاسبه گردید و توانسته بود $4/726$ درصد سهم از کل واریانس تبیین شده را به خود اختصاص دهد. این یافته از پژوهش حاضر با نتایج تحقیق اسلامی (۱۳۹۲) و کیریتا و همکاران همسویی دارد.

با توجه به نتایج تحلیل‌های آماری، نهمین عامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی از نظر خود دانش‌آموزان در مدارس مورد پژوهش مطرح است، «احساس تنهایی» می‌باشد که ارزش ویژه‌ی آن $2/714$ محاسبه شد و سهم آن از کل واریانس تبیین شده $4/051$ درصد محاسبه گردید. براین اساس، این یافته از تحقیق با نتایج پژوهش محسنی تبریزی و همکارانش (۱۳۸۹) و نیز های‌لون و همکارانش (۲۰۱۴) همسویی دارد.

در این پژوهش، عامل دهمی که بنظر دانش‌آموزان می‌تواند در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی آنها از فضای مجازی مؤثر باشد، «مشکلات یادگیری» می‌باشد که ارزش ویژه‌ی آن $2/679$ محاسبه گردید و توانسته بود $3/999$ درصد سهم از کل واریانس تبیین شده را به خود اختصاص دهد. این یافته از پژوهش حاضر با نتایج تحقیق هاشمی (۱۳۹۰) مبنی بر اعتیاد اینترنتی و تأثیر آن بر رفتار نوجوانان و نیز پژوهش هوانگ و لیونگ (۲۰۰۹) با عنوان اعتیاد چت در بین نوجوانان همسویی دارد. یکتا و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی که با عنوان تجربه‌ی زیسته معلمان مدارس غیرانتفاعی شهر اصفهان از مشکلات دانش‌آموزان مقطع ابتدایی در کلاس‌های برخط در دوره شیوع ویروس کرونا، انجام دادند، نشان دادند که عدم ارتباط چهره به چهره و خستگی ذهنی دانش‌آموزان در مشکلات روانشناختی و رفتاری، افت شدید یادگیری و آسیب‌های ناشی از اتصال زیاد به اینترنت، جدی‌ترین مشکلات دانش‌آموزان در طول آموزش برخط بوده است.

«هزینه‌ی پایین» به عنوان یازدهمین عامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی بر اساس نظر خود آن‌ها شناسایی شد که ارزش ویژه‌ی آن $2/398$ و سهم آن از کل واریانس تبیین شده $3/580$ درصد محاسبه گردید. این یافته از پژوهش با نتایج تحقیق علیزاده و ایزدی (۱۳۹۰) و مرادی و سعیدزاده (۱۳۹۳) همسویی دارد.

«افسردگی و اضطراب اجتماعی» به عنوان دوازدهمین عامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی بر اساس نظر خود آن‌ها شناسایی شد که ارزش ویژه‌ی آن $2/359$ و سهم آن از کل واریانس تبیین شده $3/520$ درصد محاسبه گردید. این یافته از پژوهش با نتایج تحقیق ناستی‌زایی (۱۳۸۹)، میرزائیان و همکارانش (۱۳۹۰) و موریسون و گور (۲۰۱۰) همسویی دارد.

با توجه به یافته‌های تحقیق می‌توان در کل به این نتیجه رسید که امروزه ارتباطات مجازی سهم بسزایی را در پوشش دادن روابط و گفت‌وگوهای نسل نوجوانان و جوانان جوامع مختلف دارد. این نقش با گسترش شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های متعدد پررنگ‌تر شده و زندگی افراد را در تمامی ابعاد آن متأثر کرده است. با عنایت به این تأثیرگذاری همه‌جانبه آنچه بر اهمیت

موضوع اضافه می‌کند، چگونگی استفاده‌ی آدمی از فضای مجازی است. به طوری که اگر در مسیر درست و به گونه‌ای مطلوب مورد استفاده قرار گیرد، موجبات توسعه‌ی جامعه را فراهم خواهد کرد. در غیراین صورت برای جامعه و اعضای آن مشکلات متعددی را ایجاد می‌کند. مصداق بارز این مشکلات را می‌توان از ظهور پدیده‌ای بنام «اعتیاد به فضای مجازی» نام برد که از آن با عنوان «اعتیاد مدرن» نیز نام می‌برند که حاصل عصر ارتباطات می‌باشد. با این وجود فضای مجازی ماهیتاً یک ابزاری مفید تلقی می‌شود که دارای شبکه‌های اطلاع‌رسانی سریع با منابع اطلاعاتی بی‌شمار است که استفاده‌ی غلط و افراطی از آن‌ها، غرق شدن در فضای مجازی و جدایی انسان از طبیعت و واقعیت‌های آن تمامی فواید فضای مجازی و فرصت‌های ایجاد شده توسط آن را به آسیب تبدیل می‌کند. با توجه به مطالب فوق و با توجه به تحقیقات پیشین، می‌توان از این ادعا حمایت کرد که مطالعه‌ی استفاده‌ی ناپه‌نجا و بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن یک رویکرد مطالعاتی نوپدید است که کندوکاو و بحث در مورد آن می‌تواند افق‌های جدیدی را برای آموزش دانش‌آموزان در جهت یادگیری دانش و مهارت کاربرد آن در زندگی روزمره و نحوه‌ی استفاده‌ی صحیح و علمی از آن را برای خانواده‌های دانش‌آموزان و دست‌اندرکاران سازمان‌های آموزشی هر جامعه‌ای روشن کند. نکته‌ی قابل توجه در این پژوهش و وجه تمایز و خاص بودن آن نسبت به پژوهش‌های پیشین و ذکر شده، بررسی همزمان و یک‌جای دوازده عامل کارکرد ضعیف خانواده، فقدان روابط صمیمانه و دوستانه، انزوای اجتماعی، توقع‌طلبی، گمنامی هویت، اعتقادات مذهبی، اعتماد به نفس پایین، فضای مجازی، احساس تنهایی، مشکلات تحصیلی، هزینه پایین و افسردگی و اضطراب در بین نوجوانانی است که به میزان بیمارگونه‌ای از فضای مجازی استفاده می‌کنند.

هر تحقیقی محدودیت خاص خود را دارد که این پژوهش نیز از این امر مستثنی نیست. از محدودیت‌های این تحقیق می‌توان به اکتفا کردن به کاربرد یک ابزار (پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته) در شناسایی عوامل مؤثر در استفاده‌ی بیمارگونه‌ی دانش‌آموزان از فضای مجازی و نیز محدود بودن گروه نمونه‌های اشاره کرد که کار تعمیم یافته‌های آماری به کل دانش‌آموزان و افراد عادی را با مشکل مواجه می‌کند. پیشنهاد می‌شود آموزش و فرهنگ‌سازی صحیح استفاده از فضای مجازی به دانش‌آموزان داده شود. تفریحات سالم معرفی و جایگزین گردد. مطالب با محتوای آموزشی مناسب نوجوانان و فرهنگ داخلی تهیه گردد. رابطه بین جوانان و خانواده تقویت گردد.

References

- Afshani, Seyed Alireza; pious, kind; Karimian, Kobri (2016). Factors affecting the trend towards virtual social networks studied: female high school students in Shahrekord. *Social Sciences Quarterly*, year 27, number 80, pp. 237-209. [in persian]
- Azad Majed, Afrosheh; Rasouli, Mohammad Reza (2012). Internet addiction and its effects among high school students in Tehran. "Book of the month of social sciences" (series 169), number 67. [in persian]

- Chi- Hung(2005). Gender Difference and Related Factors Affecting online Gaming Addiction Among Taiwanese Adolescent. *The Journal of Nervous and Mental Disease*. 193(4) : 273-277
- Ebrahimi Fatemeh, (2010). Internet virtual space and its crimes. The third research week conference of Payam Noor University of Isfahan. [in persian]
- GI Jung, H., Doug Hyun, H., Young, S.L., Kyoung Doo, K., Soo Koo, Y., Un-Sun, Ch., Perry, F.R., (2015). Risk factors associated with online game addiction: A hierarchical model. *Original Research Article Computers in Human Behavior*, 48: 706-713.
- Hamidi Nesab, Sadegh; Gholami, Vahid; Azizi, Masoumeh. (2019) The role of virtual social networks in social identity and teacher-student relationship. *Scientific journal of applied educational leadership*, first year, number 3, autumn 99, 9-77. [in persian]
- Hatice, O., Melek, K., (2010). Problematice Internet use, onliness and dating anxiety among young adult university students. *Original research article computers & education*, 55(3), 1091-1097.
- Hazarjaribi, Jafar; Safarishali, Reza (1391). Investigating the phenomenon of virtual addiction among teenagers and young people in Qom province. *Social Sciences Quarterly*, (57), 1-35. [in persian]
- IranMehr, Muslim; Shafiabadi, Abdullah; Naimi, Ibrahim. (2017). A qualitative study of the pathology of virtual social networks on the mental health of students from the point of view of school counselors. *The Culture of Counseling and Psychotherapy Quarterly*, 9 (33), 33-72. [in persian]
- Khalili, Mohammad. (1389). Social networks and youth. *Jahan Gostar monthly*. Number 115. [in persian]
- Lenhart, Amanda & Madden, Mary, (2007). "Teens, Privacy & Online Social Networks. *Pew Internet & American Life Project*". Washington, DC. Available.
- Majdari, Vahid; Asami, Ali and Jamal, Saeed. (2014). Investigating the use of virtual social networks among students in North Khorasan province. *North Khorasan Police Science Quarterly*, 1(4), 85-99.
- Moradi Pardanani, Hojatullah; Saeedzadeh, Hamidreza (2013). Examining the effective factors in the tendency of students to virtual space and solutions to deal with it. access on the site; www.Law123.blogfa.com/post/144. [in persian]
- Mousavi, Valiullah. (2019). The prevalence of Internet addiction and the use of virtual social networks among Iranian teenagers and young people in 2019. *Journal of Military Medicine*, 22 (3), pp. 281-288. [in persian]
- Najarzadeh, Sara. (2012). A comparative study of the role of individual characteristics in the use of mobile social networks. (Viber, Telegram and Instagram). *Master's Thesis of Social Communication Sciences- Journalism*. Islamic Azad University, Tehran Central Branch. [in persian]
- Naomi J. Thomas , K ., (2010). Video-arcade game, computer game and Internet activities of Australian students: Participation habits and prevalence of addiction. *Australian Journal of Psychology*, Volume 62, 2010 - Issue 2
- Rabiei Ali, Mohammadzadeh, Yazd Fereshte (2012). Pathology of cyberspace, investigating the effect of internet use on students' social isolation. *Journal of Social and Cultural Strategy*, Volume 2, Number 6; pp. 43 to 60. [in persian]
- revival, dynamic; Mubarak Bakshaish, Morteza. (2016). Analysis of the relationship between the use of Facebook social networks and gender identity among Tabriz University students. *Sociological Studies*, 7 (27), 41-62.
- Scott, J. (2017). *Social network analysis*. Sage.
- Seyed Mousavi, Mehri; Georgia, Masoumeh; Rouhani, Nireh al-Sadat; Samimi, Ziber (1400). The role of cognitive emotion regulation strategies and initial maladaptive schemas in the use of virtual social networks in female students. *Family and Research Quarterly (Sociology, Psychology and Educational Sciences)*, 18th year, serial number 50, number 1, pp.

- Shahjaafari, Tahereh; Ebrahimabadi, Hossein; Rezaei, Mohammad Hashem; Ebrahimzadeh, Isa. (2014). The pattern of using the Internet in the design of after-school programs. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Humanities*, 7(2), 127-147. [in persian]
- Soleimani, Majid; Saad Yapor, Ismail and Asadzadeh, Hassan. (2015). The relationship between the use of mobile phone virtual social networks with academic procrastination, feelings of loneliness and mental health of students. *Information and Communication Technology Quarterly in Educational Sciences*, 6 (4), 127-144. [in persian]
- Stefanescu, C. , Chele, G. , Chirita, R. , Chirita ,V. , & Ilinca, M. (2007). The relationship between identity development and internet addiction. *European Psychiatry*, 215-200 ,(22).
- Yasemi Nejad, Irfan; Freedom, honor; Umayi, Mohammad Reza (2013). Cyber space, social security, strategies and strategies, National Conference of Cultural Industries, its role in sustainable development. [in persian]
- Yekta, Mohammadreza; Heydari, Siddiq. (1400) The lived experience of teachers of non-profit schools in Isfahan city of the problems of elementary school students in online classes during the outbreak of the Corona virus. *Scientific journal of applied educational leadership*, second year, number 3, autumn 1400, 23-3. [in persian]
- Zandavanian, Ahmed; Heydari, Maryam; Bagheri, Reyhane; and Attarzadeh, Fatemeh (2012). Harms of cyberspace among female students, fourth year, number twenty-three. [in persian]